

Борисова В. І.,
*професорка, завідувачка кафедри
цивільного права № 1 Національного
юридичного університету імені
Ярослава Мудрого,
член-кореспондент НАПрН України*

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО – ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА ФОРМА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Незалежно від того, що в соціально-економічній сфері України відбуваються зміни, і, як наслідок, – оновлення законодавства, включаючи й цивільне, юридична особа як організація, що представляє собою соціальну реальність, породжену ходом суспільного розвитку [1, с. 12], залишається тією правовою формою, за допомогою якої не тільки колективні утворення, а й товариства однієї особи як самостійні носії прав та обов'язків, отримують можливість стати учасниками цивільного обороту.

Однією з організаційно-правових форм (далі – ОПФ), в яких можуть створюватися й функціонувати юридичні особи приватного права, є товариства. Акціонерне товариство (далі – АТ) – один із видів підприємницьких товариств, конституційними ознаками якого є: публічність виникнення і припинення; організаційна єдність, трансформація волі його засновників в волю органів управління АТ; майнова відокремленість, можливість виступу в цивільному обороті від власного імені, процесуальна правоздатність, самостійна відповідальність. АТ не відповідає за зобов'язаннями акціонерів, а ті не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з його діяльністю, лише в межах номінальної вартості належних їм акцій. Разом із тим акціонери, які не повністю оплатили акції, у випадках, визначених статутом АТ, відповідають за його зобов'язаннями у межах неоплаченої частини номінальної вартості належних їм акцій.

На сьогодні порядок створення АТ, діяльність, припинення та виділ, правовий статус, права та обов'язки акціонерів регулюються Законом України «Про акціонерні товариства» від 01.12.2022 р. (далі – Закон про АТ) [2], а Цивільний та Господарський кодекси України приведені у відповідність до його положень, оскільки Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09. 2008 р. [3] (далі – Закон 2008 р.) втратив чинність, а порядок створення, функціонування та припинення господарських товариств, включаючи і АТ, регулюються ЦКУ та Законом про АТ 2022 р.

Оновлення національного акціонерного законодавства пов'язано з необхідністю адаптації його з законодавством Європейського Союзу (acquis ЄС), відбувається на підставі Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС (2004 р.) та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським

співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами в сфері корпоративного управління, бухгалтерського обліку та аудиту, яка була ратифікована 16.09.2014 р. Мета адаптації – створення повноцінно функціонуючої ринкової економіки, стимулювання торгівлі, підвищення позицій України у рейтингу Світового банку Doing Business за індикатором «Захист міноритарних інвесторів».

Закон про АТ зберіг визначення АТ, що містилось в Законі 2008 р. АТ – господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями.

З урахуванням того, що АТ за типом поділяються на публічні та приватні, положення Закону про АТ поширюються і на приватні, і на публічні АТ, але з урахуванням особливостей, встановлених спеціальними законами для таких АТ, як от: Державна керуюча холдингова компанія; державні АТ та державні холдингові компанії, єдиним засновником та акціонером яких є держава; товариства, що перебувають у процесі приватизації та корпоратизації, у період до виконання плану приватизації (розміщення акцій); товариства, більше 50 відсотків акцій яких належать державі або територіальній громаді, а також фінансові установи (ч. 2 ст. 1). При цьому діє застереження, що у разі суперечності норм Закону про АТ нормам законів, що регулюють порядок функціонування фінансових установ, норми спеціальних законів мають перевагу.

Повне найменування АТ українською мовою повинне містити його ОПФ. Тип АТ визначається у статуті АТ, однак не є обов'язковою складовою його найменування і АТ самостійно визначає таку необхідність.

АТ може бути створено шляхом заснування, злиття, поділу, виділу чи перетворення підприємницького товариства (підприємницьких товариств), державного (державних), комунального (комунальних) та інших підприємств. Проте, публічне АТ може бути створено виключно шляхом зміни типу АТ з приватного на публічне або шляхом перетворення з іншого господарського товариства.

Акціонерами товариства можуть бути фізичні та юридичні особи, а також держава в особі органу, уповноваженого управляти державним майном, або територіальна громада в особі органу, уповноваженого управляти комунальним майном, які є власниками акцій товариства. Кількість засновників АТ не обмежується. Воно може бути створено і однією особою чи мати єдиного акціонера у разі придбання однією особою всіх акцій товариства. Якщо засновників АТ два і більше, вони можуть укласти засновницький договір, у якому визначаються порядок провадження спільної діяльності щодо заснування товариства, кількість, тип і клас акцій, що підлягають придбанню кожним засновником, номінальна вартість і вартість придбання акцій, строк і форма оплати вартості акцій.

АТ вважається створеним з дати його державної реєстрації у

встановленому законодавством порядку, за правилом без обмеження стр. діяльності, якщо інше не встановлено його статутом як установчим документом АТ. Мінімальний розмір статутного капіталу АТ за Законом про АТ становить 200 розмірів мінімальної заробітної плати, виходячи із розміру мінімальної заробітної плати, що діє на день створення (реєстрації) АТ (ч. 1 ст.16).

Відповідно до приписів ЦКУ корпоративні відносини – це відносини між учасниками, у тому числі і ті, які виникають між ними до державної реєстрації АТ як юридичної особи, а також відносини між юридичною особою та її учасниками щодо виникнення, здійснення, зміни і припинення корпоративних прав. Таким чином, можна погодитись з тим, що корпоративні відносини - система відносин, яка визначає правила та процедури прийняття рішень щодо діяльності АТ та здійснення контролю, а також розподіл прав і обов'язків між його органами та учасниками стосовно управління ним. Тобто, це певний організаційно-правовий засіб, що використовується сторонами з метою впорядкування своїх основних (особистих немайнових та майнових) відносин.

Акціонери наділяються корпоративними правами як сукупністю правомочностей, що належать кожному з них з моменту набуття права власності на акцію, що засвідчує участь у статутному капіталі АТ.

Акціонери мають право у порядку, встановленому статутом та законом: брати участь: в управлінні АТ; у розподілі прибутку й одержувати його частину (дивіденди); вийти з АТ; відчужувати належні їм акції без згоди інших акціонерів товариства; одержувати інформацію про діяльність АТ; одержати частину майна АТ у разі його ліквідації. Вони можуть мати і інші права, встановлені статутом та законом. Разом із тим, законом можуть бути встановлені для певних осіб обмеження щодо володіння корпоративними правами, а також встановлені умови та/або обмеження щодо реалізації окремих корпоративних прав ними. Так, до складу органів управління АТ не можуть бути обрані особи, визнані за рішенням суду винними у заподіянні збитків товариству своїми діями (бездіяльністю), якщо такі збитки виникли внаслідок порушення такою особою своїх обов'язків. Таке обмеження застосовується протягом трьох років з дати виконання такого рішення суду (ч. 3 ст. 97 ЦКУ).

Корпоративне управління за Законом про АТ – це система відносин, яка визначає правила та процедури прийняття рішень щодо діяльності товариства та здійснення контролю, а також розподіл прав і обов'язків між органами товариства та його учасниками стосовно управління товариством. Управління будь-яким товариством, включаючи і АТ, здійснюється його органами, до складу яких входять загальні збори учасників як вищий орган, наглядова рада та виконавчий орган.

Закон про АТ містить багато новел щодо управління в АТ, зокрема, – можливість створення в АТ органів управління двох типів – *одно- і дворівневих*. У приватному АТ з кількістю акціонерів до 10 осіб замість ради директорів може формуватися одноосібний орган; скорочена

процедура скликання позачергових загальних зборів акціонерів;; відсутність ревізійної комісії (ревізора), запровадження діяльності радника з корпоративних прав тощо.

Так, вищим органом АТ визнаються загальні збори акціонерів, які можуть вирішувати будь-які питання діяльності АТ, крім тих, що віднесені законом або статутом АТ до компетенції наглядової ради або ради директорів. Загальні збори акціонерів можуть проводитись шляхом: очного голосування – очні загальні збори; електронного голосування - електронні загальні збори; опитування - дистанційні загальні збори.

Повноваження загальних зборів АТ з одним акціонером здійснюються ним одноосібно і оформлюються письмово у формі рішення, яке має статус протоколу загальних зборів.

Колегіальним виконавчим органом АТ є рада директорів, що в межах компетенції, визначеної статутом АТ та Законом про АТ, здійснює управління АТ та забезпечує контроль за діяльністю виконавчих директорів. Рада директорів діє від імені АТ, підзвітна загальним зборам акціонерів та самостійно організовує виконання своїх рішень.

У разі обрання АТ однорівневої структури управління створення ради директорів є обов'язковим.

Колегіальним органом, що в межах компетенції, визначеної статутом АТ та Законом про АТ, здійснює його управління, а також контролює та регулює діяльність його виконавчого органу, є наглядова рада АТ.

Членом наглядової ради може бути лише фізична особа, яка не може бути одночасно членом виконавчого органу або корпоративним секретарем АТ, тобто не може займати інші посади у відповідному АТ. Членом наглядової ради є незалежний директор, на якого відсутній будь-який вплив з боку інших осіб у процесі прийняття рішень під час виконання ним обов'язків члена цієї ради.

Обрання персонального складу наглядової ради або ради директорів здійснюється загальними зборами АТ без застосування кумулятивного голосування.

Закон про АТ містить багато новел, наприклад, введення радника з корпоративних прав, як юридичної особи, що на регулярній основі аналізує розкриття регульованої інформації про емітента та іншу інформацію про АТ; виключення норм, які вимагають існування в АТ ревізійної комісії (ревізора); розширення кола осіб, яким надано право звертатися до суду з похідним позовом тощо. Однак ефективність і доцільність запровадження тих чи інших новел можна буде оцінити тільки з часом.

Список використаних джерел

1. Пушкін О., Селіванов В. Відносини підприємництва і правовий статус їх суб'єктів. *Право України*. 1994. № 5–6. С. 12.
2. Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20/card2#Card>.
3. Про акціонерні товариства : Закон України від 01.12.2008 р.